

Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя: збірник наукових праць (за матеріалами VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів 27 березня 2014 р.) / За ред. К. Я. Климової. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 127 с.

І. В. Голубовська – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології і лінгводидактики
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Проблема гармонії людини й природи в "дитячій" прозі Григора Тютюнника

Перу Григора Тютюнника належить чимало яскравих творів, адресованих найменшим читачам. У набутку для малят митець порушував такі значимі питання, як: моральне становлення особистості; трагічна несумісність дитинства й жорстокості війни; визначення місця людини в навколишньому світі тощо. У даній статті представлена спроба аналізу зразків малої прози письменника, які вивчаються на заняттях із курсу "Дитяча література" в ННІ педагогіки ЖДУ імені Івана Франка. Гадаємо, що правильна робота над цими текстами допоможе студентам донести до їх майбутніх учнів не лише зміст, а й мистецьку неповторність оповідань і казок Григора Тютюнника.

Мета статті – дослідити, яким чином у "дитячій прозі" літератора інтерпретується проблема гармонії людини і природи. На нашу думку, авторське ставлення до цього важливого питання найбільш яскраво виявилось у збірці "Степова казка", у низці оповідань про життя Данила Коряка в лісовій сторожці, про пригоди рибалки Арсена Бушлі. Названі тексти і складають **предмет** нашого аналізу.

Завдання дослідження:

- аналіз художніх текстів Григора Тютюнника (зб. "Степова казка", "Лісова сторожка", опов. "Бушля", "Ласочка", "Біла мара") крізь призму реалізації в них авторської ідеї нероздільної єдності людини і природи;
- з'ясування, як доречно застосовані мовностилістичні та образотворчі засоби сприяють поглибленню характерів літературних героїв, моделюванню особливого художнього світу.

"Степова казка" – невеличкий цикл казок про тварин. До її складу входять: "Забутий Курінь", "Як свисне бабак...", "Небезпечний приятель", "Ходи, біда, стороною!" Об'єднувальним компонентом тут виступає старий Курінь – "хатка не хатка, бо ні стін, ні вікон, ані димаря; одначе й не стіжок, бо двері є" [5, с. 14]. Колись дядько Демид змайстрував прихисток для степовиків. Орачі, сіячі, жниварі та молотники тут ховалися від негоди та спеки; зморені важкою працею люди спочивали в цій нетиповій оселі.

Персоніфікований Курінь проживає перед нами кілька важливих етапів. Спочатку автор показує процес майстрування степового "будиночка" і те, як Курінь, наче маленька дитинка, наслідує свого "батька". Так, обтесуючи дерево, тобто здійснюючи підготовчі роботи, старий Демид розгинав спину й проказував: "О-ох! Болять мої кісточки... Мабуть, на дощ" [5, с. 15]. А наступного дня, коли степовики вантажили цю споруду на віз, Курінь несподівано промовив: "О-ох!" Та на відміну від діда, який цим вигуком виказував болісні фізіологічні відчуття, "новонароджений" герой виразив збентеження від перших у його житті змін.

Зробивши раму своїй будівлі (власне, "хребет" героя) й оббивши її латами, задоволений дід весело вигукнув: "– Хух. Заморився, хай тобі абищо" [5, с. 16]. Таким чином Демид виявив радість від результативної творчої праці. І знову Курінь потішно повторив за своїм творцем "Хух!", коли його привезли на поле та зсадили з воза. Григій Тютюнник переконливо показує щастя персонажа, котрий усвідомив своє призначення і втішився ним. Недаремно Курінь так казав кожного разу, коли його перевозили на нове місце.

Згодом Курінь відслужив своє і постарів, усіма забутий. Позеленілий від моху й заснований павутиною, герой розучився говорити. Нині ж старезний Курінь відродили до життя його нові мешканці – степові тваринки та комахи. Люди й не здогадуються про те, що Курінь не самотній, бо "насправді в ньому живуть, і старанно працюють, і спочивають, і їдять, навіть граються, як є коли" [5, с. 17]. Прозаїк учить своїх маленьких читачів уважніше придивлятися до оточуючого світу, адже він набагато яскравіший і різноманітніший, аніж ми тільки можемо собі уявити.

У казці **"Як свисне бабак..."** прозаїк знайомить із Кротом, котрий випадково опинився в Курені. Характеризуючи творчу манеру Гр. Тютюнника, Світлана Бибик справедливо вважає, що створенню динамічних та психологічних моделей світу сприяють авторські звуконаслідувальні форми [1]. Ця ознака виразно реалізувалася і в аналізованому творі. Так, попервах із щойно виритої нори витикається гострий писок, за ним "сердитющі настовбурчені вуса", а згодом припорошена пилом голова невідомої істоти. Загадковий підземельник промовляє "Пфк!" Ця ономаіопея передає легке роздратування героя, котрий опинився в невідомому місці. Скуштувавши смачного вологого моху, Кріт заспокоївся й задоволено мугикнув: "Ту-ру-ру, ту-ру-ру". А от відчувши небезпеку від сивого туману, герой войовничо вигукнув: "Турр, турр!" Усі ці звуконаслідування не є випадковими, адже в житті незрячого крота звуки мають особливе значення, і в нього "замість очей вуха бачать" [5, с. 24].

Автор знайомить Крота з іншими мешканцями Куреня – працюючими мурашками та хвалькуватим Павуком. Герої Тютюнника показують зразок справжньої гостинності й терпимості. Так, Кріт, випадково створивши незручності для мурах, шанобливо перепрошує в них, а старожили люб'язно визнають права нового сусіда. Звертає на себе увагу незначний (на перший погляд) штрих: мурашиний ватажок завбачливо повідомляє про те, що в одному з Куреневих кутків хтось невідомий почав рити нору. Ця художня деталь свідчить

про те, що в основу мирного співіснування дуже різних пожильців покладено взаємоповагу і взаємодопомогу.

Їжак і Кріт, герої казки **"Небезпечний приятель"**, змогли порозумітися попри те, що зазвичай ворогують. "Хіба, якщо вдачі у нас різні, то й сваритися неодмінно? Вдача – це таке: сказав їй "мовчи!", вона й мовчатиме" [5, с. 26] – так міркує мудрий Їжачок. У цих нехитрій, проте вельми мудрій життєвій філософії сформульовані принципи толерантного співіснування не тільки казкових героїв, а й людей, спроможних сприймати без агресії погляди інших, а також їх поведінку і спосіб життя.

У промовистій назві фінальної казки **"Ходи, біда, стороною!"** звучить наївне замовляння, яким тваринки намагаються врятуватися від неминучої небезпеки. І селяни, зворушені дружною спільнотою, вирішують зберегти Курінь. Так колективна шляхетна мета поєднала, здавалося б, далекі людський і тваринний світи.

У своїх оповіданнях Григорій Тютюнник показує нам людей, спроможних любити природу всім серцем. Таким є Данило Коряк, незабутній герой-добродійник із збірки **"Лісова сторожка"**. Згаданий немолодий персонаж володіє унікальною здатністю відчувати природу, практично розчиняючись у ній. Тому дідусь докладає багато зусиль для того, щоб зберегти кожен рослинний й тваринний, бо інакше оскудіє земля. Автор не сумнівається в тому, що добро, яке людина несе у світ, повертається їй сторицею. Так ліс "зустрічає Данила, як тата: гілля немовби одхиляється з-понад стежки, щоб він часом не вдряпнувся, пеньки немовби одступають від неї, щоб він часом не спіткнувся" [5, с. 40].

Хоча на розсаднику Данило тривалий час ізольований від родини, однак він зовсім не відчувається самотнім. У Коряка є вірні друзі. Зворушує товариш і помічник сторожа – кумедний песик Кузька, безмежно відданий своєму хазяїнові. Викликає добру посмішку й бідовий гайворон Однокрил, який допоміг Кузьці прогнати величезного вепра ("Нічний злодій"). На думку Наталії Резниченко, мудрий Данило в кожній істоті бачить частинку природи, що має своє

призначення, без якої збідніє світ. І себе він відчуває такою ж частинкою, а не володарем, як твердили нам десятки років, злочинно, з тупою послідовністю доводячи землю до екологічної катастрофи [4, с. 351].

Сповнені доброго гумору оповідання "Бушля", "Біла мара" й "Ласочка", в яких ідеться про пригоди діда Арсена. Затятий рибалка часто-густо потрапляє в халепи, однак кожну життєву ситуацію сприймає оптимістично. Так, в оповіданні "Бушля" на сплячого Арсена випадково сів стомлений птах, прийнявши діда за пеньок. У момент пробудження обидва страшенно перелякали один одного. "Бушля кричить, і Арсен кричить. А довкіл ні в лісі, ні на річці, ані лялечки, тільки луна котиться" [5, с. 61]. Хоча свідків кумедної історії не було, та баба Арсениха мимоволі посприяла розголосу, і дідусь отримав довічне прізвисько Бушля. Однак старий рибалка сприйняв таку ситуацію з гумором.

У творі "Біла мара" Арсен, простуючи через світанкову балку до річки, страшенно злякався фантастичного видува. Невдовзі з'ясувалося, кого саме нажаханий рибалка прийняв за химеру: "то була газета, проткнута в кількох місцях сизими голками, а з-під неї стримів гострий їжачий писок" [5, с. 60]. Таке несподіване вирішення головної інтриги оповідання стало додатковим засобом створення комічного ефекту.

Тема оповідання "Ласочка" – зображення зворушливої дружби людини з твариною. Дід Арсен потоваришував із лисенятком, яке виявило бажання поласувати рибкою. Існує фольклорно-літературна традиція алегоричного зображення лисиці як підступної, лукавої істоти. Тютюнникове лисеня своєю вдачею спростовує усталені характеристики. При першій зустрічі Арсен побачив маленьку тваринку з "трохи здивованими і зовсім не хитрими очима" [5, с. 62]. Простодушність, щирість та особлива делікатність лисенятка відразу привабила бувалого рибалку. Ім'я "Ласочка", вигадане Арсеном, якнайкраще відповідає натурі пухнастої героїні – кмітливої, товариської і дуже лагідної. Розв'язка додає твору теплоти й ніжності: доросла Ласочка із своїм дитинчам повертається до давнього товариша. Розчулене дідове запитання "Це що ж виходить: я увесь ваш

рід годуватиму?" [5, с. 64] підкреслює безмежну доброту Арсена, його вміння щиро дружити. Ця зворушлива історія нікого не залишає байдужим. Людмила Тарнашинська справедливо вважає таке надзвичайне вміння розбудити в читача співпричетність до долі іншого, викликати співпереживання ознакою хисту справжнього Майстра [3, с. 15].

Григорові Тютюннику належать такі слова: "Якщо тебе ніколи не охоплювало бажання обійняти всю землю, прилащити бродячого собаку, підняти із землі зірваний листок і цілувати його – значить, ти ще не любив" [2]. Отже, для Тютюнника високе кохання невіддільне від почуття любові до всього суцього на землі, і оце безмежне захоплення навколишнім світом дуже яскраво відбилося в казках та оповіданнях для дітей. Простими й душевними словами прозаїк закликає найменших читачів ставитися до тварин як до братів наших менших, цінувати й берегти кожную рослинку, комашку, пташинку. У високохудожніх творах письменник послідовно проголошує ідею єдності людини і природи, адже тільки в гармонії можливе існування нашої планети.

Список використаних джерел

1. Биби́к С. П. Естетичні модифікації народнорозмовності в ідіостилі Григора Тютюнника : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.02 / Биби́к Світлана Павлівна. – К., 1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cheloveknauka.com/estetichni-modifikatsii-narodnorozmovnosti-v-idiostili-grigora-tyutyunnika#ixzz2mQp284Zi>
2. Бібліотека Української Літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/viraz/printout.php?id=6>
3. Григір Тютюнник : "З любові й муки народжується письменник..." : біобібліогр. нарис / авт. нарису Л. Б. Тарнашинська; бібліограф-упоряд. Г. І. Гамалій; наук. ред. В. О. Кононенко; М-во культури і туризму України, ДЗ "Національна парламентська бібліотека України". – К., 2011. – 136 с.

4. Резніченко Н. А. Концептуальна своєрідність прози для дітей II половини ХХ століття (на матеріалі творчості Гр. Тютюнника / Н. А. Резніченко // Літературознавчі студії. – 2010. – Вип. 29. – С. 348 – 352.
5. Тютюнник Г. М. Степова казка : повісті, оповідання, казки : для мол. та сер. шк. віку / Г. М. Тютюнник; упоряд. Л. В. Тютюнник; передм. М. Ф. Слабошпицького; худож. В. А. Євдокименко. – К. : Веселка, 1989. – 302 с.